

Bilzen, 11 september 1791: de aanbesteding van het *tractement*

Rombout Nijssen

Bestuursverkiezingen volgens het reglement van 1765

In 1765 vaardigde prins-bisschop Charles d'Oultremont een nieuw reglement uit waarin hij de procedure voor de verkiezing van de Bilzerse stadsmagistraat regelde, en waarin hij een aantal regels voor het bestuur van de stad vastlegde¹. In dit reglement werden drie zogenaamde *Kamers* ingesteld, die respectievelijk toegewijd waren aan Sint-Lambertus, Sint-Mauritius en Sint-Jozef. Elke *Kamer* was samengesteld uit twintig Bilzenaren, die in één van de ambachten ingeschreven moesten zijn. Zij, en alleen zij, zouden voortaan jaarlijks, 's maandags na de laatste zondag van september, moeten samenkomen om deel te nemen aan de verkiezing van de stadsmagistraat. De kiesverrichtingen werden geleid door twee afgevaardigden van de prins-bisschop, die zelf ook een belangrijke rol speelden in de kiesprocedure.

De nieuwe procedure verzekerde geenszins dat de samenstelling van het stadsbestuur de politieke of bestuurlijke inzichten van de stedelingen weerspiegelde. Doordat er in de procedure een zo grote rol was weggelegd voor de afgevaardigden van de bisschop en voor het lot, werd het bijzonder moeilijk bestuurders te kiezen op basis van hun bestuurlijke inzichten. Enerzijds verminderde daardoor het democratisch karakter van de verkiezingen: doordat de uitslag voor een groot stuk door het lot werd bepaald, was hij niet noodzakelijk een weerspiegeling van de intenties van het kiezerskorps. Anderzijds verminderde ook de intensiteit van de politieke strijd in Bilzen, en dit was volgens de woorden van de prins-bisschop ook zijn bedoeling.

In de eerste plaats werden er twee burgemeesters gekozen. Daarvoor werden eerst in elke *Kamer* door het lot twee kiezers aangewezen. Samen moesten deze zes kiezers drie

¹ *Recueil des ordonnances de la principauté de Liège. 3e série (1684-1798)*, II, p. 526; J. Cuvelier, *Geschiedkundige schets der stad Bilzen*. Bilzen, z.d., p. 48-54; J. Paquay, *Bilzen Voorheen*. Bilzen, 1926, p. 30-35.

personen aanduiden die zij bekwaam achtten om de burgemeestersfunctie uit te oefenen. Zij moesten deze drie personen kiezen uit de andere leden van de *Kamers* die minstens dertig jaar oud waren. Daarnaast kozen ook de afgevaardigden die de prins-bisschop daarvoor naar de stad gestuurd had, drie personen uit de leden van de *Kamers*. Indien de kiezers uit de *Kamers* het niet eens geraakten over de namen die zij konden voorstellen, dan beslisten de afgevaardigden van de prins-bisschop in hun plaats. Tot slot werd door loting één van de personen die door de kiezers uit de *Kamers* waren gekozen, en één van de drie personen die door de afgevaardigden van de prins-bisschop waren gekozen, als burgemeesters aangeduid.

Vervolgens kozen zowel de leden van de *Kamers* als de afgevaardigden van de prins-bisschop ieder drie raadsleden. De zes nieuwe raadsleden vormden samen met de twee nieuwe burgemeesters en de twee burgemeesters van het vorige jaar, die ook raadslid werden, de stadsmagistraat.

In aanwezigheid van de afgevaardigden van de prins-bisschop kozen de twee nieuwe burgemeesters uit de zes nieuwe raadsleden nog twee *gezworenen*, die gedurende een jaar de armentafel zouden moeten beheren. Tot slot kozen de nieuwe burgemeesters uit de *gezworenen* en de twee oude burgemeesters nog een *ontvanger* van de armentafel.

Voorts regelde de prins-bisschop in zijn reglement van 1765 nog een aantal andere zaken betreffende het bestuur van de stad: de onkostenvergoedingen waarop burgemeesters en raadsleden aanspraak konden maken, de verpachting van de belastingen, de procedure voor het aanspannen van rechtsgedingen namens de stad, de budgettaire bevoegdheden van burgemeesters en raadsleden, de vervanging van overleden leden van de *Kamers*, de vergoedingen voor de stadssecretaris en de vergoedingen voor de afgevaardigden van de stad op de *landdagen*.

Eén van de artikelen in dit reglement, dat meer dan de andere de aandacht van de lezer trekt, is artikel 27. In de Nederlandse vertaling van Cuvelier en van Paquay luidt het als volgt:

De 4 tonnen bier welke op de kiesdagen gegeven werden zijn afgeschaft; wat den maaltijd aangaat welke aan onze bijzondere raadsleden gegeven wordt, niemand zal er meer aangenomen worden dan onze officiers, de twee in bediening zijnde burgemeesters, de twee uitgaande burgemeesters en de twee gezworenen; dit maaltijd zal zelfs, tot het grooter voordeel der stad 15 dagen te voren uitgegeven worden na openbaar aangekondigd geweest te zijn.

Blijkbaar was het tot dan toe de gewoonte dat de bevolking ter gelegenheid van de verkiezing van de stadsmagistraat op stadskosten op vier tonnen bier getrakteerd werd. Of de vorst deze gewoonte onwettig verklaarde omdat hij ongeregeldheden vreesde wanneer er te veel bier gedronken zou worden op een politiek geladen avond, of om louter besparingsredenen, is niet duidelijk; toch lijkt de daaropvolgende beperking van het aantal personen dat aan de feestmaaltijd op stadskosten mag deelnemen in de richting van een besparingsmaatregel te wijzen.

Voortaan zouden, naast de afgevaardigden van de prins-bisschop, enkel nog de *officieren* - wellicht werden de schout van de binnenbank en van de buitenbank, en de drossaard of zijn luitenant-drossaard bedoeld -, de twee nieuwe burgemeesters, de twee *uitgaande* burgemeesters, en de twee *gezworenen* aan de feestmaaltijd mogen aanzitten. Bovendien moest de organisatie van deze feestmaaltijd openbaar uitbesteed worden aan wie er het minst voor vroeg. Deze openbare aanbesteding moest 15 dagen op voorhand plaatsvinden.

Wie de besluitenregisters van de Bilzerse stadsmagistraat in de tweede helft van de achttiende eeuw doorbladert, krijgt de indruk dat de aanbesteding van deze feestmaaltijd toen in Bilzen als een erg gewichtige zaak beschouwd werd. Dit wordt geïllustreerd door het feit dat de aantekeningen in de besluitenregisters uit die periode gemiddeld een tiental bladzijden per jaar beslaan, waarvan er één aan dit diner gewijd was. Als voorbeeld wordt hier de aanbesteding van het diner of *tractement* in 1791 ontleed en afgedrukt. Zij verschilt inhoudelijk weinig van de aanbestedingen in de jaren daarvoor.

Wat wel drastisch verschilde, waren de politieke omstandigheden waarin het *tractement* van 1791 georganiseerd werd. Het is opmerkelijk dat het stadsbestuur in deze woelige tijd onbewogen vasthield aan zijn oude gewoonten. Achteraf beschouwd was in 1790 in Bilzen het einde van het Ancien Régime ingeluid. De stad was begin 1790 in handen gevallen van de patriottische partij, die een einde wilde maken aan de grote invloed van de prins-bisschop op de stadsverkiezingen. In april 1790 waren er in Bilzen verkiezingen gehouden volgens het systeem van vóór 1765, dat ruime inspraak gaf aan de ambachten, en waarin de centrale regering niet tussenbeide kwam. Begin 1791 werd echter de oude stadsmagistraat met hulp van buitenaf in zijn functie hersteld. Zoals dat ook elders het geval was, gaven de bestuurders van het Demerstadje geen blijk van inzicht in de veranderende tijdgeest. In plaats van te sleutelen aan de bestuursvorm en te trachten haar te democratiseren, werd na het onderdrukken van de opstand gewoon tot de orde van de dag overgegaan, waaronder de aanbesteding op zondag 11 september 1791 voor de feestmaaltijd ter gelegenheid van de verkiezing van de volgende magistraat die twee weken later, op maandag 26 september, zou plaatsvinden.

Tweemaal neegen goede en wel gereguleerde portiens

De gedetailleerde registratie van de aanbesteding in het besluitenregister geeft ons een goed beeld van de gevolgde procedure en van hetgeen de magistraat verwachtte. Opdat alle geïnteresseerden van de aanbesteding op de hoogte zouden zijn, had de stadsomroeper Castermans na de hoogmis een bekendmaking afgekondigd.

Wie de maaltijden ter gelegenheid van de verkiezingen wilde leveren, moest in de eerste plaats voorzien in *goed en ordentelijk logie* voor de afgevaardigden van de prins-bisschop, en op de avond van de aankomst van de afgevaardigden in de stad, zorgen voor *eenen behoorelijken soupé en wijn* voor de afgevaardigden, voor de *regerende en afgaende borgemeesters*, en voor de stadssecretaris. Voor de paarden van de afgevaardigden moest de aannemer voorzien in stalling en haver en hooi.

Op de dag van de verkiezingen moest de aannemer twee keer voor eten zorgen, telkens negen *goede en wel gereguleerde portiens*. De magistraat liet weinig aan het toeval over: zij stipuleerde dat er ook voorzien moest worden in een *behoorelijken decert*, waaronder *eene amandle tourte*, en in goede moezelwijn. Veel vertrouwen in de wijnkennis van de Bilzerse herbergiers hadden de leden van de magistraat niet, want zij legden vast dat, indien de geschonken moezelwijn niet van voldoende kwaliteit zou zijn, zij hem op kosten van de aannemer door betere wijn konden laten vervangen.

Nog delicateser, zo wist de stadsmagistraat, lag de kwestie van de kwaliteit van de bourgognewijn. Hierover waren in het verleden *dikwils clagten geavanceerd*, zodat men op dit vlak geen risico meer wilde lopen. De magistraat wilde de aannemer zelf de benodigde twaalf flessen bourgognewijn bezorgen, aan niet minder dan 35 stuivers of 1,75 gulden per fles.

De dag na de verkiezingen zou het feest nog even doorgaan. De aannemer moest die dag nog *eenen ordentelijken middagh*, met voor iedere deelnemer een fles wijn, voorzetten aan de leden van de stadsmagistraat en aan de stadssecretaris.

Tot slot volgden er nog enkele bepalingen van het genre *kleine lettertjes*: indien de afgevaardigden van de prins-bisschop *vrinden, te weeten heeren van distinctie*, zouden meebrengen en aan tafel nodigen, dan zou de aannemer ook die gasten dezelfde maaltijd moeten voorzetten, zonder daarvoor een meerprijs te mogen aanrekenen. De betaling van dit alles zou pas geschieden *naer dat tractement in behoorelijke forme sal geffectueerd weesen*, en bovendien zou de helft van het verschuldigde bedrag in kleingeld, namelijk

in koperen oortjes, betaald worden². Blijkbaar zat de stedelijke overheid met het probleem dat een deel van haar inkomsten in kleingeld betaald werd, waar zij moeilijk weer van af geraken kon. Door deze voorwaarde op te nemen in de condities voor de uitgave van dit diner, kon zij in principe 90 gulden in oortjes betalen. Een omrekening leert dat het hier in dat geval om niet minder dan 7200 stukjes kleingeld zou gaan.

De meeste Bilzerse herbergiers moeten deze onderneming als te risicovol beschouwd hebben, want zelfs voor 180 gulden of 45 pattacons, werd slechts één geïnteresseerde inschrijver gevonden. Het was Joannes Baerten, die in 1787 zelf nog burgemeester geweest was, die zich bereid verklaarde voor dat bedrag het gewenste te leveren.

Tekstuitgave

Rijksarchief Hasselt, *Archief van het stadsbestuur van Bilzen*, nr. 37, fol. 101r-102r.

Uijtgif des tractements.

In vergaederinge van raad gehauden den 11 september 1791.

Ten zelve mael in conformiteijt der reglements van zijne celcissime hoogheijd wort van weegens de heeren borgemeesters ende magistraet deeser stad, achtervolgens publicatie op heeden naer de hoogmisse door Castermans, stadsdienaer als present relateert ter ordinaire plaetse gedaen, ten minstbiedende oft a rabais uijtgegeven het tractement voor de heeren gedeputeerde tot de aenstaende renovatie magistrael, weesende morgen in viertien daegen onder de volgende conditiens:

Ten eersten in geval de heeren gedeputeerde des avonds voor den dag der renovatie magistraal quaemen te arriveeren, alsdan sal den aennemer aen voorss. heeren en aen hun gevolg moeten geven goed en ordentelijk logie, eenen behoorelijken soupé en wijn, waer toe de heeren regerende en afgaende borgemeesters beneffens deeser stad secretaris volgens oud gebruik sullen acces hebben, en geadmitteerd worden, zullende den aennemer verplicht weesen te besorgen en te fourneren het noodig logement en fouragie van haver, huij etc. voor de peerden der heeren gedeputeerde en andere, welke het regt

² Geldbedragen werden in de achttiende eeuw meestal uitgedrukt in (gouden) guldens, (zilveren) stuivers en (koperen) oortjes. Vier oortjes maakten één stuiver, en in een gulden gingen twintig stuivers. Indien daaromtrent in een overeenkomst niets was opgenomen, konden betalingen geschieden in elke gangbare munt. Voor de omrekening van rekenmunten naar gangbare munten, gebruikte men officiële ordonnanties op de valuatie van de verschillende muntsoorten of officieuze uitgaven van wisselkoersen.

Rombout Nijssen

hebben de renovatie magistrael bij te woonen.

Ten tweeden den aenneemer sal op den dag der renovatie magistrael moeten tracteren met niet minder dan tweemaal neegen goede en wel gereguleerde portiens, oft schootelen, als meede met eenen behoorelijken decert, waer in begreepen zal zijn eene amandle tourte, ende met goeden moesel wijn, en ingeval den wijn niet saude agreable weesen, en daer tegens iets saude kunnen geseijd worden, soo sal het aen de heeren regerende borgemeesters vrij staen daer in te voorsien met anderen bequaemen en goeden wijn, tot laste van den aennemer te besorgen.

Ten derden vermits in de voorige uijtgaeven van dit magistrael tractement geconditioneerd is geweest dat den aennemer ook moeste fourneren goeden bourgoignen wijn, en dat over dikwils clagten zijn worden geavanceerd, en zelfs geen en bourgondien wijn is worden opgedient, waer aen de heeren borgemeesters ende magistraet willende voorsien, en de oude conditiens stiptelijk zoekende t'effectueren, verklaeren aen den eventueelen aennemer te sullen besorgen twelf flessen bourgondien wijn ad vijf en dertigh stuijvers de fles, welke aen de reprise oft aen de zomme waer voor dit tractement aen den aennemer sal verbleeven zijn, sullen moeten corten.

Ten vierden den aennemer sal daegs naer de renovatie magistrael moeten geeven eenen ordentelijken middagh aen die heeren van den magistraet aen welke, soo even als aen deeser stads secretaris het toestaet daer op te koomen, gevende ieder eene fles wijn over tafel.

Ten vijfden in geval de heeren gedeputeerde eenen oft meerdere vrinden, te weeten heeren van distinctie meede brogten, en ten middag versogten, soo sullen die zelve oft den zelden op voors. tractement aengenoomen worden sonder deswegens iets ten stads laste te kunnen ingebrogt oft gepretendeert te worden.

Ten sesden den aennemer sal moeten ontvangen de helft in oorden, waer voor dit tractement aen hem sal zijn verbleeven, thans alles eerst te betaelen, naer dat voors. tractement in behoorelijke forme sal geffectueerd weesen.

Alwelke conditiens aen d'omstaenders en liefhebbers voorgeleesen zijnde, is het voors. tractement a rabais ingeset op vijfenviertig pattakons, ende niemand daer op afbiedende, heeft den oudborgemeester Joannes Baerten het zelve daer voer aengenoomen, te weeten voor 180-0-0.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt